

ȘCOLILE BLAJULUI ȘI SCOALA ARDELEANĂ – DISTINCȚII ȘI DELIMITĂRI CONCEPTUALE –

Ion BUZAȘI

(Universitatea „1 Decembrie 1918“, Alba Iulia)

Blajul nu este un castru roman precum Napoca (Clujul), Potaissa (Turda), Poroliossum (Zalău) și atâtea altele de pe cuprinsul mândrei Transilvanii, dar este orașul în care de mai bine de un pătrar de mileniu pulsează viu „spiritul Romei“. Întemeietorul său este episcopul vizionar și martir Inocențiu Micu-Klein. Lui îi aparține Blajul ca oraș românesc și centru al bisericii greco-catolice a românilor. El a ctitorit Blajul în urmă cu mai bine de un sfert de mileniu, în primăvara anului 1737 când s-a gândit să ridice aici „o cetate de credință și mândrie românească“. El vorbește pentru prima dată despre oropsita „plebs valachica“, disprețuită de neamurile stăpânitoare de atunci ale Transilvaniei, ca de o *națiune*, ale cărei drepturi legitime le afirmă cu un curaj deosebit, nemaîntâlnit până atunci, în memorii adresate împăratului sau în diete. Și vorbește cu atâta ardoare încât inamicii neamului românesc sunt cuprinși de o furie oarbă și-i caută pieirea. Luptă singur împotriva tuturor, încât ierarhii și credincioșii bisericii unite, într-o scrisoare trimisă Curții Imperiale din Viena, înfățișează starea disperată a vlădicului prigonit pentru dreptate: „În contra lui sunt toți, iar el în numele clerului și națiunii este singur în contra tuturor, așa încât nici nu ar fi o mirare, dacă el pentru feluritele asupri și-ar pierde mintea!“¹. Martiriul său prevestește

¹ *Apud* Corneliu Albu, *Pe urmele lui Inocențiu Micu-Klein*, Editura Sport-Turism, București, 1983, p. 112.

suferința Iancului: nebun pentru națiune. Vrednicul ierarh nu și-a pierdut mințile, s-a ținut tare, dar cu durere în suflet a trebuit să părăsească orașul pe care-l întemeiasă și să-și petreacă restul vieții în amărăciunea exilului la Roma. Ca și Bălcescu, mai târziu a fost măcinat sufletește de dorul patriei și nu cred că există în toată literatura epistolară românească o mai superbă profesiune de credință a unui patriot: „Nu știu prin ce dulceață ne atrage pământul natal și nu ne îngăduie să-l uităm. Zilele mele sunt spre asfințit și aș vrea ca sufletul în timpul când se va despărți de corp să fie încredințat Creatorului ... și oasele mele să aștepte obșteasca înviere în mănăstirea din Blaj, fiindcă este cunoscut că după bunătatea divină *eu am fost cel care am pus prima piatră*”².

Nu vom face greșeala să spunem că el vorbește pentru prima dată de originea noastră romană și despre latinitatea limbii. Au vorbit și cronicarii, e drept, au vorbit și umaniști ca Nicolaus Olahus. Dar pentru Inocențiu Micu-Klein latinitatea este o revelație. Dacă suferea mereu că neamul său, stăpân de drept pe aceste locuri, este socotit, cu dispreț și aroganță nemeșească, „plebs valachica” se iluminează acum la găsirea *originii nobiliare*, nu în sensul diplomelor feudale, ci în înțelesul unei străluciri istorice. Toți reprezentanții Școlii Ardelene îl vor urma cu nestrămutată convingere în enunțarea latinității ca un *argument* al legitimității noastre de popor roman în spațiul carpato-dunărean.

„A fi ardelean înseamnă să duci un gând până la capăt” — spune Lucian Blaga. Nici unui cărturar român nu i se potrivește mai bine această cugetare blagiană ca lui Inocențiu Micu-Klein. Primit în Dieta transilvană, începe argumentarea — în avântate pledoarii — pentru obținerea de drepturi firești în favoarea oropiștilor săi conaționali. Este întrerupt, huiduit, gata să fie aruncat pe fereastră, dar nu renunță. Când vede că glasul său în Dieta transilvană este „vox clamantis in deserto” reia seria memoriilor către curtea din Viena, prin care este un Înainte-mergător; de la *Supplex Libellus Valachorum* (1791), prin testamentul mișcător al Iancului care-și lasă toată averea pentru înființarea unei Academii de drept la Sibiu, tare crezând că românii prin lege își vor dobândi cuvenita recunoaștere și drepturile lor firești, prin *Memorandum-ul* (1892), până la Declarația de la Alba Iulia din 1918 — Inocențiu Micu-Klein a impus o tactică de luptă națională, memorandismul sau petiționarismul, ca mod de acțiune bazat pe forme juridice și o strategie, în care „procesul” este transmis de la o generație la

² *Apud* Corneliu Albu, *op. cit.*, p. 255.

alta³. N-a reușit nici pe această cale, dar n-a renunțat și, din exilul de la Roma, se adresa blăjenilor săi dragi cu aceste cuvinte testamentare: „Să aveți inima mare, vocile tuturor unite împreună și deschideți ochii și să înălțați cuvântul, lepădați toată frica pentru dreptate“⁴. Un șir lung de martiri din istoria noastră stă sub semnul acestui biblic îndemn al episcopului: „lepădați toată frica pentru dreptate“.

Ultimii ani au îmbogățit imaginea episcopului-întemeietor cu aceea a pasiunii pentru literatura latină. Ne-a lăsat în manuscris o antologie, publicată de curând, în anul tricentenarului nașterii sale, 1992, antologie intitulată *Illustrium poetarum flores* — (Cele mai frumoase creații ale poezilor), un fel de dicționar al înțelepciunii în care categoriile moralei și existenței (de la abținerea la viciu), orânduite alfabetic, sunt ilustrate cu fragmente din poezia și proza latină. *Cutul pentru latinitate* este o altă componentă a faptei sale patriotice, pentru că, spunea Eminescu, „sămânța din care a răsărit acest popor este nobilă și poporul român nu va pieri decât atunci când va uita nobila sa obârșie“⁵. La acest permanent și vital memento ne îndeamnă Blajul prin dascălii și arhieriei ce i-au urmat lui Inocențiu.

Gândul său vizionar s-a întrupat în fapta culturală, politică și religioasă a Școlii Ardelene, a generației pașoptiste și memorandiste, a generației Marii Uniri și a generației de preoți și profesori care au dus spiritul Blajului în perioada interbelică și după al doilea război mondial până în anul 1948, an nefast pentru orașul, școlile și biserica întemeiate de Inocențiu Micu-Klein.

Cultura ca formă a iubirii de neam, preoția și învățământul, altarul și catedra în slujba propășirii neamului românesc, conștiința și mândria originii latine, dragostea pentru istoria și limba românească, deschiderea spre formele culturii occidentale sunt *coordonatele spiritului blăjean în cultură*, sau — cum avea să spună mai târziu Mircea Eliade — sunt semnele ce vor imprima „pecetea“ Blajului în literatura română: „... Făclia aprinsă la Blaj acum 200 de ani n-a mai putut fi stinsă de atunci — și nici nu se va stinge vreodată. Episcopul Inochentie Micu n-a trecut-o numai vrednicului său urmaș, Petru Pavel Aron; el a încredințat-o sutelor și miilor de tineri ardeleni care au învățat atunci în Școlile Blajului. Odată trezită, conștiința latinității noastre, nimeni și nimic n-a mai

³ Eugen Simion, *Ion Inochentie Micu (Klein), părintele Școlii Ardelene*, în „Limba și literatura română“, nr. 1/1993, p. 48.

⁴ *Ibid.*

⁵ M. Eminescu, *Mândria de a fi român*, în „Timpul“, 1878, 16 apr.

putut-o nimici; de generații, ea face parte din însăși conștiința noastră de români. Limba, literatura și cultura românească modernă poartă pecetea făurită de Blaj — cu câte lacrimi, cu cât sânge și cu cât geniu o știe numai istoricul care și-a închinat viața cercetând această operă eroică. Asemenea creații spirituale n-au moarte, căci ele s-au identificat cu însuși geniul neamului care le-a dat naștere⁶.

După îndemnul și pilda lui, la Blaj, „biserică-școală-națiune“ alcătuiesc o sacră triadă de o complementaritate și de o interferență atât de puternice, încât e dusă până la contopire. Când în 1754, episcopul Petru Pavel Aron deschide Școlile Blajului, supranumindu-le inspirat, vizionar și poetic, „fântânile darurilor“, va spune într-o generoasă „înștiințare“ că sunt „deschise tuturor, de toată vârsta, pentru a se deprinde în cetanie, cântare și scrisoare, nici o plată de la ucenici așteptându-se⁷. Iar un elev al Blajului, istoricul Florian Aron, dascălul de mai târziu al lui Nicolae Bălcescu, rostea un crez valabil pentru toți dascălii și școlarii Blajului, descinzând tot din abnegația și jertfa vlădicului întemeietor: „N-am venit pentru mine și pentru folosul meu în această lume, ci pentru neamul din care fac parte⁸ — traducere liberă a unui adagiu latin prezent în antologia lui Inocențiu Micu-Klein: *Homo non sibi, sed patriae natus est*. Cu asemenea dascăli și cu asemenea școlari, „fântânile darurilor“ și-au dovedit în veac imensa lor vrednicie pentru neamul românesc. De aceea, era îndreptățit Timotei Cipariu, cu ocazia centenarului întemeierii școlilor blăjene, într-un discurs antologic, și printr-un șir de interogații retorice să fixeze locul unic al acestor instituții de învățământ în cultura română: „... Care școală între toate școlile românești poate să arate atâți bărbați mari ieșiți din sânul lor? ... Unde a putut sămânța aruncată de economul cel bun să aducă roduri mai însemnate de cum a adus sămânța revărsată pe acest loc, ce se părea cel mai steril și mai rău cultivat? Unde s-au văzut cândva ostenele și sudori mai bine răsplătite? Unde seceriș mai mulțumitor decât pe acest înțelenit câmp și unde lucrători așa de puțini se văzură la început? Unde s-a putut cândva cu mijloace așa de puține a se câștiga efecturi mai însemnătoare de cum ne arată istoria acestui loc și acestor școale?⁹

Pentru că Școlile Blajului, înainte de a fi școli confesionale, au fost școli naționale, au fost „școala școlilor românești“, cei școliți la Blaj răspândindu-se în

⁶ *Omagiu Școlilor din Blaj*, Paris, 1955, p. 148.

⁷ Teodor Seiceanu, Ion Buzași, *Blajul. O istorie în texte*, Editura Demiurg, 1993, p. 87.

⁸ *Apud* Iacob Mârza, *Școală și națiune. Școlile Blajului în epoca renașterii naționale*, Cluj, Editura Dacia, 1987, p. 78.

⁹ Timotei Cipariu, *Discursuri*, Cluj, Editura Dacia, 1977, (seria „Restituiri“), p. 21.

toate provinciile românești, unde au dus cuvântul adevărului și al iubirii de neam. Aceste școli, împreună cu cele care au gravitat ca niște sateliți în jurul lor, (școlile românești greco-catolice de la Beiuș, Năsăud, Gherla) au imprimat Transilvaniei caracterul de provincie pedagogică, în sensul de provincie culturală, cu dascăli pătrunși de menirea lor de a sluji neamul cu oricâte sacrificii. Ele trăiesc primul moment de elevație intelectuală prin cărturarii, profesorii-călugări, care au fost corifeii Școlii Ardelene, al cărui nucleu de foc a fost Blajul, și pe care atât de frumos îi caracterizează N. Iorga: „Aici e pământul sfânt al Blajului, în locurile unde au scris cu sângele inimii lor și au învățat pe alții cu toată căldura credinței ce stătea strânși acei înainte-mergători ai culturii naționale românești care au fost blândul călugăr Samuil Clain, asprul muncitor fanatic Șincai și cumintele alcătuitoare de teorii Petru Maior”¹⁰. Iar de la Șincai până la Ștefan Manciulea, într-o impresionantă perindare de generații, preoți, profesori, slujitori ai altarului și ai catedrei, nu făceau diferența între cele două forme de servire a neamului decât prin exigență de ritual.

De la Inocențiu Micu-Klein și de la învățații Școlii Ardelene va trona în Blaj dragostea pentru limba românească, - semn distinct și fără de moarte al ființei naționale. La Andrei Mureșanu, elev al Școlilor Blajului, apărarea limbii devine un legământ sacru, apărarea ei fiind făcută cu prețul vieții: „N-ajunse iataganul barbarei Semilune / A cărui plăgi fatale și azi le mai simțim: / Acum se vâra cnuta în vetrele străbune, / Dar martor ne e Domnul, că vii nu o primim! / N-ajunse despotismul cu-ntreaga lui orbire / Al cărui jug din seculi ca vitele-l purtăm: / Acum se-ncearcă cruzii în oarba lor trufie, / Să ne răpească limba, dar morți numai o dăm!” Aceeași idee o vom găsi în discursurile lui Timotei Cipariu. Nu sunt multe odele închinare limbii române care pot concura această pagină a lui Cipariu în care nu este nici iubirea exaltată din *Limba Românească* de G. Sion, nici sprinteneala și adâncimea aforistică din strofele lui Alexei Mateevici, dar în care originalitatea vine din alternanța accentelor de duioșie și imprecăție: „Însă din toate aceste ruine, providența ne-a conservat încă în aceste dureri cumplite un tezaur neprețuit, care nu ni l-au putut răpi nice sabia învingătorului, nice cruzimea tiranului ce domnea pe corpurile noastre, nice puterea fizică, nice politica infernală, un tezaur născut cu noi de la țâțele maicii noastre, dulce ca sărutările măicuțelor când ne aplecam la sânul lor, — tezaur mai scump decât

¹⁰ N. Iorga, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*, București, Editura Minerva, 1977, p. 234.

viața; tezaur pe care dacă l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată ca cineva cu puterea sau cu înșelăciunea, au cu momenele să ni-l răpească din mâinile noastre, atunci mai bine, mai bine să ne înghită pământul de vii, să ne adunăm la părinții noștri cu acea mângâiere, că nu am trădat cea mai scumpă ereditate fără de care nu am fi demni a ne numi fiii lor: limba românească¹¹. Și dascălii și arhierii Blajului, urmând pilda vlădicului întemeietor Inocențiu Micu, s-au ridicat cu mare curaj întru apărarea limbii, ori de câte ori a fost ea în pericol. Dovadă elocventă — cuvintele canonicului Simeon Crainic, care în 1842, la încercarea de a se introduce limba maghiară în școlile românești, răspunde că așa ceva *Blajul nu poate primi și nici nu va primi în veacul vecilor*.

Meritele Blajului în istoria noastră națională și culturală au fost nu o dată minimalizate și contestate. Sunt contestate și acum, iar păcatele sale sunt adesea hiperbolizate. Un răspuns ce ar putea fi intitulat *Unor critici*, împrumutând titlul unei cunoscute poezii a lui Alecsandri, dă același Timotei Cipariu într-o scrisoare către George Barițiu, din 1864: „Blajul are vinele sale, are și Sibiul, Bucureștii, Iașii, toți românii. Dar Blajul are și faptele sale la care se poate uita înapoi cu fală. Multe alte locuri din românie au și au avut cu sute de ori mai multe mijloace de a lucra pentru cler, naționalitate decât Blajul, și n-au făcut mai mult decât Blajul de n-au făcut mai puțin, de n-au făcut nemica ... Blajul mai mult au tăcut decât au strigat, dar Blajul tot au făcut măcar cât de puțin, că în Blaj au fost oamenii cei mai aprinși de zelul neamului său¹². Un asemenea om „aprinș de zelul neamului său“ a fost Inocențiu Micu-Klein care stă, la începuturile înnoirii noastre politice, sociale și culturale precum cuvântul din scriptură. Și, după modelul său, lungul șir de arhierii și dascăli ai Blajului, ca în gândul vizionar al vlădicului-martir, închipuit de unul dintre poeții evocatori ai Miciei Rome, Radu Brateș, poet, preot și profesor la Școlile Blajului: „Gându-i zboară peste ani și ani. / Uită jertfa care sângeră și doare: / Vede neamul aprig de țărani / Dărâmând imperii opresoare / ... Iar destinul crește-mpărătesc / Urcă doina în văzduhul larg, / Vede cum de țărml românesc / Toate valurile câte vin se sparg“.

Este chiar în această incompletă înșiruire o istorie de fapte înălțătoare, ce ar putea fi sintetizate în această *Lecție de istorie la Blaj*, cu virtuți rezumative și enumerative: „Sunt martiri pentru propășirea neamului; / Noi l-am avut pe Inocențiu-Klein; / Sunt gânduri-flacăra ce se încheagă-n „școli“ și luminează

¹¹ Timotei Cipariu, *Discursuri ...*, p. 61.

¹² *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, București, Editura Minerva, 1978, p. 257.

veacurile; / Noi am avut o Școală Ardeleană / Sunt cântece ce însoțesc istoria și-n
vremi de cumpănă ne dau nădejdi / Noi am avut *Deșteaptă-te, Române* / Sunt
învățați ce duc faima neamului / Noi l-am avut pe Timotei Cipariu. / Sunt locuri,
fapte și oameni ce adevăresc puterea și statornicia unei Patrii / Noi avem Blajul!“

Concluzii:

Școlile Blajului nu sunt Școala Ardeleană. Școlile Blajului sunt instituții de învățământ deschise prin râvna vrednicului ierarh, Episcopul greco-catolic Petru Pavel Aron la 11 octombrie 1754, iar Școala Ardeleană este „o mișcare culturală sau un curent cultural“, generat în bună parte, e adevărat, de Școlile Blajului, curent cultural pe care l-am putea defini succint astfel: o mișcare națională, culturală, ideologică, cu caracter iluminist pentru emanciparea românilor din Transilvania, între anii 1780-1830. Școala Ardeleană este mai cuprinzătoare decât Blajul. E adevărat că „nucleul de foc“ al Școlii Ardelene este Blajul, așa cum scrie cu memorabile cuvinte Nicolae Iorga: „Aici e pământul sfânt al Blajului, unde au scris, acei înainte-mergători care au fost blândul călugăr Samuil Micu, asprul muncitor fanatic Gheorghe Șincai și cumintele alcătuitoare de teorii, Petru Maior“. Ei sunt principalii reprezentanți ai Școlii Ardelene, dacă adăugăm și pe Ioan Budai Deleanu, autorul aceluia unicat în literatura română, epopeea eroi-comică „Țiganiada“. Confuzia regretabilă și frecventă în ultimii ani (chiar în reviste de cultură) nu ne merită pentru că în liceu nu se mai studiază Școala Ardeleană, moment hotărâtor în evoluția noastră istorică și culturală. Într-un fel toată istoria Școlilor Blajului stă sub semnul metaforic al Școlii Ardelene, și în această accepție autorul notiței din „Unirea“ n-a greșit. Pentru că înainte de Școala Ardeleană propriu-zisă din perioada 1780-1830 cu reprezentanții pomeniți Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, putem vorbi de *Precursorii Școlii Ardelene* (Inochentie Micu Klein, Petru Pavel Aron, Grigore Maior, Gherontie Cotorea ș.a.), iar generația pașoptistă, într-o admirabilă continuitate de idei și idealuri constituie *A doua generație a Școlii Ardelene* (Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, George Bariț, Andrei Mureșanu, August Treboniu Laurian ș.a.), iar ideile ei cardinale, originea romană, unitatea de neam a românilor, latinitatea limbii române, continuitatea elementului român în Dacia, preoția și dascălia într-o armonioasă simbioză, pentru slujirea neamului, educația clădită pe stânca tare a credinței se prelungesc până la desființarea temporară a acestor școli, odată cu instaurarea comunismului. În acest sens s-a putut vorbi

despre istoricul și geograful Ștefan Manciulea, care ne-a fost o vreme contemporan, profesor la Școlile Blajului, „ca un ultim reprezentant al Școlii Ardelene“.

Școala Ardeleană este „spiritul Blajului“ sau cum spune Mircea Eliade „pecetea Blajului“ asupra culturii și literaturii române moderne.